

PREKLAD VULGARIZMOV

Róbert Špánik

Róbert Špánik vyštudoval prekladateľstvo a tlmočníctvo na Filozofickej fakulte Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre v programe anglický jazyk a kultúra a nemecký jazyk a kultúra. Počas štúdia založil študentský blog *Translatica – planéta prekladov*, kde zastáva úlohu šéfredaktora. V súčasnosti pôsobí ako dabingový prekladateľ a titulár pre divákov so sluchovým znevýhodnením. V budúcnosti by sa naďalej rád venoval audiovizuálnemu prekladu a inkluzívnemu prístupu v titulovaní.

ÚVOD

Základom tohto príspevku je naša diplomová práca s názvom *Diachróne porovnanie prekladateľských postupov používaných pri preklade expresívnych výrazových prostriedkov do slovenčiny z literatúry pochádzajúcej z anglofónneho prostredia* (Špánik, 2021). V práci sme sa venovali prekladu intenzity vulgarizmov.

Témou štúdie je analýza prekladu vulgárnych výrazov v slovenských knihách pre dospelých a pre mládež. V práci analyzujeme preklad vulgárnych výrazov v šiestich dielach z rôznych období. Pomocou kvalitatívneho výskumu pozoruje, aké percento vulgarizmov sa pri preklade do slovenského jazyka vynecháva, aké stratégie sa pri ich preklade využívajú a ako sa mení expresivita prekladu v porovnaní s originálom.

Vulgarizmy sú neoddeliteľnou súčasťou každého jazyka. Mnohých používanie týchto expresívnych výrazov poburuje, u iných zas tvoria bežnú zložku komunikácie. Stretávame sa s nimi v piesňach, vo filmoch a čoraz väčšiu popularitu zaznamenávajú aj v umeleckých textoch. Cieľom našej práce nie je posúdiť vhodnosť používania vulgarizmov v literatúre, ale zistiť, ako prekladatelia pristupujú k prekladu vulgarizmov v beletrii. Problematike vulgarizmov sa podľa našich zistení nevenovala v odbornej literatúre dostatočná pozornosť. Ignorovanie tejto časti výrazov je podľa nás poľutovaniahodné, pretože sa snažíme zatvárať oči pred niečím, čo sa aj tak stále viac a viac dostáva do bežnej

reči všetkých generácií. Vulgarizmy sa postupom času infiltrujú už aj do detského slovníka.

Postoj čitateľov k problematike prekladu vulgarizmov považujeme za kľúčový prínos. Okrem toho dúfame, že naša práca bude impulzom pre ďalšie skúmanie v danej oblasti.

1 METODIKA KVALITATÍVNEHO VÝSKUMU

Vo výskumnej časti práce sa venujeme prekladu vulgarizmov v knihách pre mládež a dospelých. Podľa názorov čitateľov, ale aj na základe vlastných skúseností pozorujeme, že sa intenzita vulgarizmov v knihách v poslednom období stupňuje. Napriek tomu máme pocit, že pri preklade sa množstvo vulgárnych výrazov príliš zjemňuje alebo sa nahrádza viacerými menej vulgárnymi výrazmi, prípadne dochádza k samotnému vynechaniu vulgarizmov. Tento prístup nepovažujeme za absolútne adekvátne, pretože sa tým značne mení expresivita diela, konanie postáv a v neposlednom rade aj čitateľský zážitok.

Ak sa pozrieme na pôvodnú slovenskú tvorbu, zistíme, že jazyk je veľmi uvoľnený a autori sa neboja siahnuť ani po najtvrdších variantoch vulgarizmov.

V prípade prekladovej literatúry trend tvrdých vulgarizmov stále abscentuje. V súčasných prekladoch anglických textov si ich všimneme, no stále ide o ojedinelé prípady, ktoré môžeme označiť skôr za výnimku. Pri porovnaní originálnych diel so slovenskými prekladmi sa nám použitie silnejšieho vulgarizmu v preklade pre zachovanie autenticity výpovede, atmosféry a vyjadrovania postáv javí ako vhodné, ba v niektorých prípadoch až žiadúce. Ako je známe, do roku 1989 bola v slovenskej literatúre prítomná prísna jazyková cenzúra. Vtedajší politický režim zakazoval prienik vulgarizmov do prekladu, čo spôsobilo, že čitateľovi sa predostieral nepravdivý obraz o východiskovej kultúre.

Domnievame sa, že zmenu v preklade vulgarizmov je možné sledovať aj vzhľadom na časové obdobie. Kým v minulosti sa vulgarizmy neprekladali vôbec alebo sa zjemňovali, v súčasnosti sa do finálnej verzie prekladov dostane väčší počet vulgarizmov a tabuizovanej lexiky. Rovnako sa mení aj intenzita vulgárnych slov používaných pri preklade. Tento trend je prítomný ako v literatúre pre dospelých, tak v literatúre pre mládež (15 rokov a viac).

Musíme podotknúť, že pri hodnotení sme pracovali s oficiálnou publikovanou verziou prekladu, a nie s verziou, ktorú poskytol prekladateľ. Do prekladu zasahovali korektori či redaktori, ktorí s určitosťou menili prekladateľské riešenia. Pri staršej literatúre sme zohľadňovali aj jazykovú cenzúru. Slovenský preklad sme sa z tohto dôvodu rozhodli hodnotiť ako výsledok spolupráce všetkých horeuvedených osôb, ale aj kultúrnych okolností.

Naším zámerom bolo zistiť, koľko vulgarizmov sa zjemnilo, v koľkých prípadoch došlo k zvýšeniu expresivity, ale aj koľko vulgarizmov sa v preklade doplnilo, a naopak, koľko z nich sa nepreložilo.

Pomocou kvalitatívnej analýzy sa snažíme porovnať percentuálne zastúpenie vulgarizmov v originálnom a prekladovom diele, ich intenzitu a zachovanie expresívneho vyznenia diela. Rovnako sa pokúsime zhodnotiť zmenu intenzity vulgárnych výrazov a mieru nepreložených vulgarizmov vzhľadom na časové obdobie.

Cieľom nášho výskumu je pozrieť sa bližšie na problematiku vulgarizmov a potvrdiť alebo vyvrátiť odpovede na nasledovné otázky:

1. Koľko percent vulgarizmov a tabuizovanej lexiky sa vynecháva pri preklade z anglického jazyka do slovenského jazyka?
2. Znižuje sa v prekladoch expresivita diela v porovnaní s originálom?
3. Aký názor majú čitatelia na vulgarizmy v knihách?
4. Aký je postoj prekladateľov, redaktorov či korektorov k vulgarizmom v preklade?

K zmapovaniu údajov potrebných na odpovede prvej a druhej otázky nám poslúžila kvalitatívna analýza vybraných kníh zo staršej, ale aj súčasnej prekladovej literatúry. Na tretiu a štvrtú otázku sme hľadali odpovede pomocou kvantitatívnej analýzy, ktorú sme vykonali formou dotazníkov pre čitateľov a prekladateľov.

Pred začiatkom výskumu sme na základe osobných skúseností a čitateľských postrehov z rôznych čitateľských a prekladateľských fór sformulovali nasledovné hypotézy, ktoré sa budeme snažiť dokázať alebo vyvrátiť:

H1: V slovenskom preklade je o 25 % menej vulgarizmov ako v origináli.

H2: Slovenské preklady sú o 20 % menej expresívne ako pôvodné diela.

1.1 Výber kníh

Pre účely výskumu sme vybrali dve knihy pre mládež a štyri knihy pre dospelých z rôznych časových období a žánrov. Cieľom bolo posúdiť zmeny, ktoré nastali pri preklade vulgarizmov v knihách pre mládež (od 15 rokov) a v knihách pre dospelých. Súčasne sme zhodnotili, či do novších prekladov prechádza viac vulgarizmov ako do prekladov staršej literatúry.

V nasledovnej tabuľke uvádzame zoznam kníh v anglickom a slovenskom jazyku, rok publikovania, rok prekladu, a rovnako aj cieľového čitateľa.

Tabuľka 1: Výber kníh

Anglický názov knihy	Slovenský názov knihy	Rok publikovania	Rok prekladu	Cieľový čitateľ
Catcher in the Rye	Kto chytá v žite	1962	1963	mládež
What if It 's Us	Čo ak sme to my	2018	2019	mládež
Fight Club	Klub bitkárov	1996	2011	dospelý
The Cuckoo 's Calling	Volanie kukučky	2013	2014	dospelý
Tropic of Capricorn	Obratník Raka	1934	1969	dospelý
Wolf of the Wall Street	Vlk z Wall Street	2007	2014	dospelý

1.2 Zhrnutie výsledkov analyzovaných kníh

Tabuľka 2: Percentuálna strata preložených vulgarizmov v slovenských prekladoch

Analyzovaná kniha	Počet vulgarizmov v origináli	Počet vulgarizmov v preklade	Percento nepreložených vulgarizmov
Kto chytá v žite	897	605	34,21 %
Čo ak sme to my	256	178	32,42 %
Klub bitkárov	104	48	53,84 %
Volanie kukučky	485	299	38,72 %
Obratník Raka	429	361	15,85 %
Vlk z Wall Street	2598	2639	0 %
Priemer s knihou Vlk z Wall Street			28,89 %
Priemer bez knihy Vlk z Wall Street			34,68 %

Po spriemerovaní percentuálneho zastúpenia nepreložených vulgarizmov zo všetkých kníh sme zistili, že sa v priemere nepreložilo 28,89 % vulgárnych vý-

razov. Avšak kniha *Vlk z Wall Street* je medzi prekladmi úplná rarita, pretože preklad je oveľa vulgárnejší než samotný originál. Z tohto dôvodu sme skúsili prepočítať percento nepreložených výrazov odhliadnuc od tejto knihy. Dospeli sme k údaju, že percento nepreložených vulgarizmov v piatich knihách bolo v priemere 34,68 %.

Ak zoberieme do úvahy všetkých šesť analyzovaných kníh, aj s mimoriadne vulgárnym prekladom *Vlk z Wall Street*, musíme skonštatovať, že sa nám nepodarilo potvrdiť hypotézu – v slovenskom preklade je o 25 % menej vulgarizmov ako v origináli. Zistili sme, že do slovenského prekladu neprechádza viac ako 28 % vulgarizmov. Na základe toho môžeme skonštatovať, že slovenský čitateľ získava skreslený obraz o expresivite zahraničnej literatúry.

Ako sme už spomínali, do roku 1989 bola v slovenskom vydavateľskom priestore prítomná jazyková cenzúra, ktorá kontrolovala či striktnie regulovala používanie vulgárnych výrazov. Po tomto roku nastáva uvoľnenie vo vyjadrovaní, ktoré je zo začiatku nárazové a silné, postupne spomaľuje a v istom období až stagnuje. V posledných rokoch dochádza znovu k miernemu posunu a v slovenských prekladoch si môžeme všimnúť aj vulgárne výrazy s väčšou intenzitou.

Za zaujímavé považujeme obdobie 90-tych rokov, keď v slovenskom literárnom priestore sledujeme snahu odkloniť sa od českého vydavateľského prostredia. V záujme autorov, prekladateľov a redaktorov bolo odlišiť sa od českého jazyka, nepoužívať vulgárne výrazy, ktoré boli dovtedy pre nás spoločné. Do jazyka sa zavádzajú nové tvary vulgárnych výrazov, ktoré pôsobia na slovenského čitateľa viac komicky ako vulgárne. Z dnešného pohľadu cítime pri čítaní textov rozdiely a považujeme takéto výrazy za vtipné, no vzhľadom na historické okolnosti ich musíme pokladať za „vulgarizmy svojej doby“. Trend pozorujeme často aj pri dielach, ktoré majú viacero vydaní. Všimáme si, že ak prvé vydanie vyšlo do roku 1989, dochádzalo v ňom k zjemňovaniu vulgarizmov, ale používali sa aj typické vulgarizmy – „debil“, „idiot“, „somár“, ktoré sú známe dodnes. Pri vydaniach z 90-tych rokov nás upúta modifikácia veľkého počtu vulgarizmov, medzi ktorými nachádzame rôzne novotvary a novovzniknuté vulgárne výrazy – „bruchopasník“, „chruňo“, „piksľa“, „fuchtle“. Postupom času sa však od nich aj na základe ohlasu čitateľov upustilo. Z tohto dôvodu sa mnohé diela dočkali i ďalších vydaní, pri ktorých už išlo skôr o prepracovanie verzii spred 90-tych rokov. Diela tak dostávajú modernejší ráz a sú čitateľom jazykovo bližšie.

Zmenu vo vyjadrovaní v súčasnosti nepocitujeme len na strane prekladateľov, ale najmä na strane autorov. Či už ide o slovenskú, alebo zahraničnú tvorbu, súčasný trend je taký, že dokonca literatúra pre mládež vykazuje častejšie používanie vulgárnych výrazov ako literatúra pre dospelých. Tento jav je prirodzený najmä vzhľadom na spoločenskú situáciu, morálka a vyjadrovanie mladých ľudí sa uvoľňujú a mohli by sme tvrdiť, že často až upadajú. Dnešní autori nám vo veľ-

kej miere ukazujú, že nie je hanba na verejnosti použiť také výrazy, aké by kedy si nepoužil ani ten najvulgárnejší človek. Na základe uvedeného sme sa rozhodli na problematiku vulgarizmov pozrieť aj z diachrónneho hľadiska. Kniha *Kto chytá v žite*, ktorá bola preložená v roku 1963, má nepreložených 34,21 % vulgarizmov. V diele *Čo ak sme to my* z roku 2019 absentuje 32,42 % vulgárnych výrazov. Napriek 56-ročnému rozdielu medzi prekladmi diel *Čo ak sme to my* a *Kto chytá v žite* predstavujú nepreložené vulgarizmy približne 32 – 34 %. Zmenu v percentuálnom zastúpení nepreložených vulgarizmov môžeme preto považovať za takmer identickú. Rozdiel však pozorujeme pri intenzite vulgarizmov. Súčasná literatúra pre mládež obsahuje väčší počet vulgárnych výrazov s vyššou intenzitou. Pri hodnotení intenzity vulgarizmov sme vychádzali z charakteristík tabuizovanej lexiky podľa Antona Zeleného v publikácii *Najkratší slovník slovenského jazyka* (Zelený, 1991).

Pri porovnaní diel pre dospelých z diachrónneho hľadiska sme zistili, že v súčasnej literatúre sa vynecháva približne rovnaké množstvo vulgarizmov ako pred rokom 1989, no v istých prípadoch je tento pomer ešte väčší, ako v období literárnej cenzúry. Pomocou analýz jednotlivých prekladov sme zistili, že zatiaľ čo v minulosti sa síce vulgarizmy prekladali, ale výrazne zoslabovali, dnešné preklady obsahujú menej vulgarizmov, no ich intenzita je vyššia.

2 STRATÉGIE POUŽITÉ PRI PREKLADE

Okrem zistenia počtu preložených vulgarizmov z anglického jazyka do slovenského nás zaujímali aj stratégie, ktoré použili prekladatelia. Pozornosť sme zamerali na to, či boli vulgarizmy v porovnaní s anglickým originálom zosilnené, zoslabené alebo došlo k výrazovej strate, prípadne či volili prekladatelia substitúciu, alebo sa im podarilo nájsť vhodný slovenský ekvivalent s rovnakým stupňom expresivity.

V slovenskej teórii absentuje univerzálny návod na preklad vulgarizmov. Prekladatelia sa síce snažia vyrovnáť expresivitu pomocou substitúcie, ale aj tak často dochádza k expresívnemu oslabeniu diela.

Ekvivalencia patrí k stratégiám, ktorá by mala mať pri preklade vulgarizmov najväčšie zastúpenie. Je to však veľmi náročná úloha, pretože oba jazyky používajú iné výrazy a musia sa zohľadniť aj kultúrne rozdiely.

Intenzitu vulgarizmov sme hodnotili na základe stupnice, ktorú sme zostavili z popisu charakteristík jednotlivých skupín tabuizovanej lexiky podľa Antona Zeleného (1991). Zoslabenie alebo zosilnenie intenzity vulgarizmov sme zisťovali tak, že sme porovnávali slová na základe stupňa expresivity. Jednotlivé stupne uvádzame v nasledujúcej tabuľke:

Tabuľka 3: Rozdelenie výrazov podľa stupňa vulgárnosti (Zelený, 1991, s. 69 – 70)

Stupeň expresivity	Názov expresivity	Príklady vulgarizmov v slovenskom jazyku	Príklady vulgarizmov v anglickom jazyku
1.	Tabu	Kokot, piča, jebať, chuj, + odvodeniny	Fuck, cunt, bastard, retard, faggot
2.	Silne vulgárne	Kurva + odvodeniny	Whore, pussy, dick, cock, prick, twat
3.	Vulgárne	Štetka, hovno, srať, zmrď, vták, šlapka, kunda, teploš, buzerant	Asshole, shit, bitch, bullshit, son-of-a-bitch, tits
4.	Slabo vulgárne	Poondiaty, blbec, suka, mrcha, kretén, debil, krava, všivák, hajzel, magor	Goddamm, damn, hell, ass, arse, moron

Pri hodnotení preložených vulgarizmov vo vybratých knihách sme sa riadili nasledujúcimi stratégiami:

- 1. Ekvivalencia** – ak má anglický výraz rovnakú mieru vulgárnosti ako slovenský výraz;
- 2. Výrazové zosilnenie** – slovenský výraz pôsobí na čitateľa vulgárnejšie ako anglický;
- 3. Výrazové zoslabenie** – slovenský výraz má nižšiu intenzitu vulgárnosti ako anglický výraz;
- 4. Vynechanie vulgarizmu** – vulgarizmus sa nepreložil do slovenského jazyka, prípadne bol nahradený neutrálnym výrazom;
- 5. Substitúcia vulgarizmu** – vulgarizmus sa v slovenskom preklade objavuje na mieste, kde v origináli pôvodne nebol.

2.1 Zhrnutie prekladateľských stratégií

Tabuľka 4: Prekladateľské stratégie použité vo všetkých knihách

Prekladateľská stratégia	Počet
Ekvivalencia	2 296
Zosilnenie	637
Zoslabenie	1 032
Vynechanie	804
Substitúcia	165

Po rozanalyzovaní jednotlivých kníh sme si vytvorili tabuľku, v ktorej sme zhrnuli doposiaľ zistené údaje. V pôvodných textoch všetkých analyzovaných kníh sa vyskytlo 4 769 vulgarizmov.

Vynechanie vulgarizmov sme zaznamenali až v 804 prípadoch. Prekladatelia teda z celkového počtu 4 769 vulgarizmov preložili 4 130 z nich. Z 804 vynechaných sa 165 výrazov substituovalo.

Z tabuľky vidíme, že k najviac využívanej stratégii patrí ekvivalencia, ktorú sme zaznamenali 2 296-krát. Tento výsledok však značne skresľuje kniha *Vlk z Wall Street*, v ktorej ako v jedinej bola táto stratégia najviac využívaná (1 919-krát). V ostatných piatich knihách nemala také veľké zastúpenie. Najviac sa v nich využívalo zoslabenie intenzity vulgarizmov (996-krát).

K zoslabeniu vulgárnych výrazov vo všetkých analyzovaných knihách došlo 1 032-krát. Expresivitu diel značne oslabuje aj vynechanie vulgarizmov. Hoci sa prekladatelia v snahe dosiahnuť expresivitu pôvodných diel často rozhodnú pre substitúciu, expresívnosť prekladu je stále nízka.

V percentuálnom vyhodnotení všetkých šiestich kníh sa v porovnaní s anglickým originálom celkovo zoslabilo 21,43 % preložených vulgarizmov. Do výpočtu však musíme zahrnúť aj rozdiel nepreložených a substituovaných vulgarizmov, pretože absencia týchto výrazov ovplyvňuje expresivitu preloženého diela. Po spočítaní zoslabených a vynechaných vulgarizmov v preklade sme zistili, že oproti anglickým originálom sa preklady oslabili o 35,04 %, čím sme nepotvrdili našu hypotézu – slovenské preklady sú o 20 % menej expresívne ako pôvodné diela.

3 METODIKA KVANTITATÍVNEHO VÝSKUMU

Kvantitatívny výskum prebiehal od 01. 02. 2021 do 01. 04. 2021. Dotazníky sme vytvorili na platforme *Google Docs*. Dotazník pre čitateľov sme nazdieľali do facebookovej skupiny *Čitateľský klub Martinus, UKF - Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre* a pre prekladateľov a redaktorov do skupiny *Prekladatelia / tlmočníci / korektori*. Rovnako sme oslovili vzdelávacie inštitúcie, pretože žiakov a študentov sme považovali za vyhovujúcu vzorku, pokiaľ ide o zhodnotenie vulgarizmov v rámci literatúry pre mládež.

Dotazník pre čitateľov pozostával z dvoch sekcií. V prvej sa nachádzalo štrnásť otázok, z ktorých trinásť bolo uzatvorených. Respondenti si mohli vybrať z viacerých možností. V uzatvorených otázkach sme sa snažili najskôr zistiť názor jednotlivcov na vulgarizmy vo všeobecnosti. Čitatelia hodnotili expresivitu vulgarizmov odhliadnuc od toho, či sa nachádzajú v písanej, alebo v hovorenej podobe. V ďalších otázkach sme sa už sústredili na vulgarizmy v knihách pre dospelých a pre mládež. Naším cieľom bolo zistiť, ako čitatelia hodnotia frekven-

ciu výskytu vulgarizmov a ich intenzitu v knihách. Pozornosť sme upriamili aj na najtvrdšie vulgarizmy, ktoré sme pre lepšie precítenie uvádzali v plnom znení. Následne sme zisťovali, ako na čitateľov pôsobia vulgarizmy v neúplnej forme (vybodkové, vyhviezdičkované atď.). V závere sme požiadali čitateľov, aby porovnali intenzitu a frekvenciu vulgarizmov z diachrónneho hľadiska. V poslednej otvorenej otázke mali respondenti možnosť vyjadriť svoj postoj k vulgarizmom, prípadne sa mohli podeliť o zaujímavé postrehy.

Druhú sekciu dotazníka tvorili ukážky z kníh. Prvá ukážka bola zo slovenskej knihy *Smršť* od Jozefa Kariku. Pri ukážke mali čitatelia posúdiť, či sú podľa nich vulgarizmy v dialógu silné alebo nie, a či by bolo vhodné ich zachovať, alebo zjemniť. Druhá ukážka bola z už analyzovanej knihy *Čo ak sme to my*. Vybrali sme 5 prehovorov z knihy, na ktorých čitatelia hodnotili, či by sa preklad pre mládež (od 15 rokov) mal zjemniť, alebo ho možno považovať za adekvátny ich veku.

V dotazníku sme sa okrem názorov na vulgarizmy pýtali našich respondentov aj na ich vek, vzdelanie a pohlavie, pretože sa domnievame, že aj tieto faktory môžu mať vplyv na odpovede. Dotazník bol primárne určený pre vekovú skupinu od 15 rokov. Na dotazník nám spolu odpovedalo 1 004 respondentov.

Dotazník pre prekladateľov sme takisto rozdelili na dve sekcie. V prvej sekcii sme sa na začiatku snažili získať obraz o respondentoch. Zisťovali sme ich primárnu pracovnú náplň, teda či pracujú ako prekladatelia, redaktori alebo korektori. Rovnako sme zohľadňovali aj vek a pohlavie. Všetky tieto faktory podľa nás ovplyvňujú prístup jednotlivcov k vulgarizmom v preklade a k práci s nimi. V ďalších otázkach sme sledovali, či sa pri preklade riadia originálom, a či zohľadňujú prekladaný žáner. Pýtali sme sa, ako zasahujú do prekladu, ak obsahuje veľké množstvo vulgarizmov, či preferujú zoslabenie, substitúciu, alebo zachovávajú intenzitu vulgarizmov. Snažili sme sa zachytiť aj ich osobné postrehy z prekladateľskej praxe.

V druhej sekcii dotazníka pre prekladateľov sme použili rovnaké repliky z knihy pre mládež, ktoré hodnotili vo svojom dotazníku aj čitatelia. V tomto prípade sme však uviedli anglický originál a následne slovenský preklad. Na základe popisu primárnej činnosti, či je respondent prekladateľ, redaktor alebo korektor sme zistili individuálny prístup k prekladu vulgarizmov a názory na intenzitu prekladu.

Na dotazník nám spolu odpovedalo 37 respondentov, z tohto 24 prekladateľov, 4 korektori a 9 redaktorov.

3.1 Zhodnotenie dotazníkov pre čitateľov

Z výsledkov dotazníka pre čitateľov vyplýva, že väčšina respondentov nepovažuje vulgarizmy v knihách za rušivý element. Práve naopak, chápu ich ako prostried-

ky, pomocou ktorých sa umocní atmosféra, zvýraznia sa charakterové črty postáv a dosiahne sa realistické zobrazenie deja.

Za najväčší problém pri preklade vulgarizmov sa považuje ich výrazové zoslabovanie či úplná absencia. Z názorov respondentov vyplýva, že nie je nutné za každú cenu používať najtvrdšie varianty vulgarizmov, ale súčasne by sa nemali ani umelo zjemňovať na miestach, kde si ich situácia vyžaduje. Samotní čitatelia poukazujú na potrebu zachovávať funkčnosť prekladu vulgarizmov. Vulgarizmy, ktoré sa v prekladoch vyskytujú, považujú za zastarané, alebo sa často do opisovanej situácie z ich pohľadu vôbec nehodia. Mnohí čitatelia dnes už ovládajú anglický jazyk a prišli do kontaktu aj s originálom. Po prečítaní slovenských prekladov značné množstvo z nich pociťuje zmeny v expresivite.

V dotazníku sme dospeli aj k poznaniu, že pohlavie ani vzdelanie nemá vplyv na vnímanie vulgarizmov. Rozdiely skôr pozorujeme v rámci vekových kategórií, a to konkrétne u čitateľov nad 50 rokov, ktorí sú na používanie vulgarizmov v literatúre citlivejší. Generácia do 25 rokov je voči vulgárnym výrazom odolnejšia a nepokladá ich za rušivé.

Z odpovedí čitateľov sa nám podarilo zistiť, že väčšina respondentov by vulgarizmy v knihách pre dospelých prekladala v rovnakej intenzite, aká je v origináli. Rozdielny prístup by však volili v literatúre pre mládež, kde by najtvrdšie vulgarizmy používali len v nevyhnutných prípadoch, ostatné vulgarizmy by prispôbovali veku čitateľov.

Z diachrónneho hľadiska prekladu vulgarizmov sme dospeli k záveru, že čitatelia pociťujú len minimálne uvoľňovanie pri preklade vulgárných výrazov.

Citeľné zjemňovanie vulgarizmov podľa viacerých čitateľov často nereflektuje samotnú postavu, autorský štýl a expresivitu diela.

Pre lepšiu ilustráciu uvádzame niekoľko čitateľských názorov. „Zjemnenie vulgarizmu alebo jeho vybodkovanie je podľa mňa prekladateľov alibizmus a nevyrovnanie sa s obsahom diela. Ak autor použil tvrdý výraz, mal na to dôvod a prekladateľ by ho nemal zjemňovať alebo len naznačiť.“ (anon.).

„V knihe mi vadí, keď sa vulgarizmy zjemňujú, hlavne ak ich prekladateľ preloží do takého tvaru, ktorý dnes nikto nepoužíva a potom to vyznie smiešne. Sama ich nepoužívam, ale keď v knihe sú, tak majú byť ako sú mienené. Sama som sa stretla s tým, že som čítala knihu v slovenskom preklade a neskôr ďalšiu časť som čítala v angličtine a keď som videla ten rozdiel v preklade vulgarizmov, no, mala som dojem, že aj tá postava na mňa pôsobila už inak.“ (anon.).

Stretli sme sa však aj s názormi čitateľov, ktorí tvrdia opak. „Vulgarizmy do kníh nepatria. Neexistuje ani vhodná forma ani vhodný dej ani vhodná situácia, kde by sa, hodili. Je podľa mňa veľmi smutné čítať názory, že vulgarizmy v literatúre sú v poriadku. Nie sú a nemali by sa ani normalizovať.“ (anon.).

3.2 Zhodnotenie dotazníkov pre prekladateľov, redaktorov a korektorov

Z výsledkov dotazníka pre prekladateľov a redaktorov sme zistili, že v rámci jednotlivých pozícií sa názory rôznia. Zisťovali sme prístup prekladateľov k prekladu vulgarizmov, prípadne ako s vulgarizmami zaobchádzajú redaktori a korektori. Primárne nás zaujímalo, či zachovávajú expresivitu originálu alebo sa ju snažia znížiť. Všetkých 24 prekladateľov sa snaží zachovať expresivitu vulgarizmov. Naopak, 9 redaktorov a 4 korektori korektorov sa vyjadrili, že sa snažia expresivitu vulgárnych výrazov znížiť. Prístup prekladateľov sa nelíši ani v knihách pre mládež.

Zaujímalo nás, či pri preklade vulgarizmov prekladatelia, prípadne redaktori a korektori zohľadňujú literárny žáner. Za prekvapujúce považujeme odpovede „niekedy“, ktorú označilo 6 opýtaných a „nikdy“, ktorú zvolili 4 opýtaní.

Ako sme už spomínali, substitúcia patrí stále k obľúbeným stratégiám pri preklade vulgarizmov. Podľa zistení z nášho dotazníka vidíme, že substitúciu preferuje 100 % redaktorov a korektorov a iba 4 prekladatelia.

V dotazníku sme sa sústredili aj na intenzitu prekladu vulgarizmov. Až 23 opýtaných používa vulgarizmy v najtvrdšej intenzite, ak si to vyžaduje text podľa originálu. Vulgarizmy v najvyššej intenzite nepoužíva 9 redaktorov a zdržanlivý prístup volí aj 5 prekladateľov.

Zaujímalo nás názor na najhrubšie vulgarizmy pri preklade. Až 15 prekladateľov uviedlo, že redaktori im len zriedka schvália preklady, v ktorých používajú najhrubšie nadávky. Na základe odpovedí z dotazníka vidíme, že 19 prekladateľov sa snaží po dohode s redaktorom nájsť iný ekvivalent, hoci často ide o miernejší variant.

Pri voľbe miernejšieho vulgarizmu pociťuje zmenu expresivity diela 24 prekladateľov a 4 korektori. Zvyšných 5 redaktorov a 4 korektori nepociťujú zmenu expresivity oproti originálu, ak zvolia jemnejší variant vulgarizmu.

Miernejší slovník pri preklade vulgarizmov v knihách pre mládež využíva 15 respondentov, opačný prístup volí 20 opýtaných. Znovu sme sa pozreli na jednotlivé kategórie a opäť sme dospeli k záveru, že o zjemnenie sa snažia najmä redaktori.

Posledná otázka v dotazníku bola otvorená a respondenti mali priestor vyjadriť svoje postrehy či názory k vulgarizmom.

Na ilustráciu uvádzame pár komentárov od prekladateľov a redaktorov k danej problematike. Respondenti si neželali, aby boli uvedené ich mená, ale povolili nám uviesť ich názory, ktoré citujeme v presnom znení a označujeme kurzívou.

Podľa odpovedí z dotazníka pociťuje množstvo prekladateľov pri zjemňovaní prekladu vulgarizmov zmenu expresivity diela, čo potvrdzuje aj nasledujúci komentár: „*Slovenský jazyk je ešte stále cenzurovaný a šéfredaktori nie sú ochot-*

ni podstúpiť risk. Škoda. Mnohé preklady tým neodzrkadľujú štýl, podstatu a myšlienky autora“ (anon). Podobný názor sledujeme aj v tomto komentári: „Originál a zachovanie expresivity a dojmu z originálneho textu aj v preklade by sa mal vždy zachovať, nie je potrebné v dnešnej dobe pristupovať k tomu ako k svätému grálu, proste je to prejav a ten sa prekladá, a ak je tvrdý a autor či vydavateľ si za tým stoja, čo je proste na tom, ak sa zachová vulgárnejšie aj v preklade?“ (anon).

Postoj redaktorov je v značnom rozpore s názormi prekladateľov, o čom svedčí aj nasledujúci názor: „Slovenčina je omnoho kreatívnejšia v otázke vulgarizmov oproti angličtine. Zároveň je slovenská odborná i vydavateľská obec citlivejšia na ich použitie, než je britská či americká. Tieto rozdiely je nevyhnutné brať do úvahy. Nebudem každú variáciu slovesa „fuck“ prekladať našimi najtvrdšími vulgarizmami, keď slovenčina ponúka diapazón jemnejších, ktoré sú však pre našu vydavateľskú i mediálnu kultúru beztak na hranici prípustnosti“ (anon).

Predpoklad, že za zjemňovaním a vynechaním vulgarizmov z prekladu väčšinou stoja redaktori, potvrdzuje aj ďalší pohľad: „Vulgarizmy do prekladov prepúšťam len veľmi nerada. Väčšina čitateľov stále nepozná originálne rukopisy, tým pádom nepostrehnú rozdiely. Zastávam názor, že písomný prejav je potrebné od takýchto slov očistiť a substituovať ho, vyrovnať expresivitu napr. prostredníctvom slangu alebo hovorovosti“ (anon).

Na základe odpovedí prekladateľov sme dospeli k záveru, že k prekladu vulgarizmov zaujímajú rovnaký postoj ako v minulosti. Rozdiel však pociťujú v trochu väčšej tolerancii zo strany redaktorov, no i napriek tomu nepovažujú toto uvoľnenie za postačujúce. Väčšina prekladateľov je stále nútená pristúpiť pri preklade vulgarizmov ku kompromisu a aj za cenu zníženia expresivity diela voľiť menej vulgárne výrazy.

Na základe výsledkov z výskumu sa potvrdil náš predpoklad, že za zjemňovaním vulgárnych výrazov či vynechaním z prekladu stoja vo väčšine prípadov redaktori a korektori, čo sme podložili aj konkrétnymi názormi prekladateľov aj samotných redaktorov.

ZÁVER

Hlavným cieľom práce bolo preskúmať percentuálny podiel preložených, resp. nepreložených vulgarizmov z anglických diel do slovenských prekladov a vyhodnotiť zmenu expresivity prekladu v porovnaní s anglickým originálom, ako aj zmapovať názory čitateľov na vulgarizmy v beletrii a prístup prekladateľov a redaktorov k práci s nimi.

V knihách pre mládež a v knihách pre dospelých sme podrobne preskúmali výskyt vulgarizmov. Pomocou komparácie sme sa snažili zistiť, koľko per-

cent vulgarizmov v slovenských prekladoch absentuje. Dospeli sme k záveru, že do prekladu sa nedostáva v priemere 28 % vulgarizmov. Ignorancia vulgarizmov v slovenských prekladoch môže podľa nás spôsobiť, že čitatelia nadobúdajú skreslený obraz o expresivite anglickej literatúry.

Absenciu vulgarizmov v prekladoch sme sledovali aj z diachrónneho hľadiska. Dospeli sme k záveru, že ani zánik jazykovej cenzúry nemal vplyv na percento nepreložených vulgarizmov. V literatúre pre mládež sa stále neprekladá v priemere 32 – 34 % vulgárnych výrazov.

Pri komparácii diel pre dospelých z časového hľadiska sme zistili, že v súčasných prekladoch absentuje približne rovnaké množstvo vulgarizmov ako pred rokom 1989.

Pomocou kvalitatívneho výskumu sme tiež zisťovali, či sa v prekladoch znižuje expresivita diela v porovnaní s originálom. V šiestich analyzovaných anglických knihách sa vyskytlo 4 769 vulgarizmov, z ktorých 804 prekladatelia vynechali a 165 z nich substituovali. Po vyhodnotení zoslabených a vynechaných vulgarizmov v slovenskom preklade sme dospeli k záveru, že došlo takmer k 35 % výrazovému zoslabeniu prekladu.

Po analýze prekladateľských stratégií použitých pri jednotlivých dielach sme sa dopracovali k zisteniu, že najčastejšie používanou stratégiou pri preklade vulgarizmov zo slovenského do anglického jazyka bola ekvivalencia (2 296-krát). Prekladatelia pri svojej práci v značnej miere využívali aj stratégiu výrazového zoslabenia (1 032-krát).

Z výsledkov dotazníka, ktorý vyplnilo 1 004 respondentov, vyplynulo, že väčšine čitateľov vulgarizmy v knihách neprekážajú, že sú citliví na výrazové zoslabenie a kladú čoraz väčší dôraz na funkčnosť prekladu. Zastávajú názor, že aj najtvrdšie vulgarizmy majú v literatúre svoje miesto. Respondenti pociťujú, že súčasná literatúra je o niečo expresívnejšia, avšak v určitých prípadoch stále vnímajú používanie zastaraných výrazov, ktoré uberajú príbehu na reálnosti, nezodpovedajú charakteru postavy alebo autorskému štýlu.

Z dotazníka pre prekladateľov, korektorov a redaktorov sme zistili, že prekladatelia pristupujú k prekladu vulgarizmov v literatúre pre dospelých rovnako ako v literatúre pre mládež. V oboch typoch literatúry sa snažia o zachovanie expresivity pôvodného diela. Opačný prístup pri práci s vulgarizmami majú podľa odpovedí v dotazníku redaktori a korektori, ktorí sa snažia očistiť jazyk beletrie od spoločensky nevhodných výrazov.

Sme si vedomí, že pre všeobecne platné závery by bol potrebný obsiahlejší výskum, ale aj napriek tomu môžeme povedať, že naša práca môže byť východiskom pre ďalšie hlbšie skúmanie predkladanej problematiky.

PRAMENE

- ALBERTALLI, B. a SILVERA, A., 2018. *What If It's Us*. New York: HarperCollins Publishers, 366 s. ISBN 9781471176395.
- ALBERTALLI, B. a SILVERA, A., 2019. *Čo ak sme to my*. Bratislava: Slovart, 384 s. ISBN 9788055639055.
- BELFORD, J., 2007. *The Wolf of Wall Street*. New York: The Random House Publishing Group, 596 s. ISBN 978-0-553-90424-6.
- BELFORD, J., 2014. *Vlk z Wall Street*. Madunice: Vydavateľstvo The Vision s. r. o., 489 s. ISBN 978-80-89632-24-4.
- GALBRAITH, R., 2013. *The Cuckoo's Calling*. London: Sphere, 405 s. ISBN 978-0-316-20686-0.
- GALBRAITH, R., 2014. *Volanie kukučky*. Praha: Plus, 443 s. ISBN 878-80-259-0259-2.
- MILLER, H., 1934. *Tropic of Cancer*. London: Flamingo Publishers, 226 s. ISBN 9780394177601.
- MILLER, H., 1970. *Obratník raka*. Bratislava: Tatran, 247 s. ISBN: 80-551-0631-2.
- PALAHNIUK, CH., 1996. *Fight Club*. New York: W. W. Norton & Company, 224 s. ISBN 9780393355949.
- PALAHNIUK, CH., 2011. *Klub bitkárov*. Banská Bystrica: Tlačiarne BB, spol. s r. o., 223 s. ISBN 978-80-551-2687-6.
- SALINGER, J. D., 1962. *The Catcher in the Rye*. London: Hamish Hamilton, 233 s. ISBN 03-16-76948-7.
- SALINGER, J. D., 1963. *Kto chytá v žite*. Nitra: Nitrianske tlačiarne, 200 s. ISBN 80-85518-49-X.

LITERATÚRA

- DOLEŽAL, A., 2004. *Zakázaná slova aneb (ne)pikantní jazykověda*. Praha: Grada Publishing. 202 s. ISBN 80-247-0916-3.
- ZELENÝ, A. a kol., 1991. *Najkratší slovník slovenského jazyka*. Žilina: Archa spol. 78 s. ISBN 80-7115-020-7.

RESUMÉ

The paper deals with the translation analysis of vulgar expressions in Slovak books for adults and young adults. The research part of the work analyses the translation of vulgar expressions in six books from different periods. Using qualitative research, the work tries to find out the percentage of vulgarisms omitted in the process of translation into

Slovak language, as well as focuses on strategies used in the translation process and on the differences in expressivity compared to the original. This paper also contains quantitative research that presents readers' opinion on taboo words and the work of translators and editors with vulgar expressions.

◆◆◆

Mgr. Róbert Špánik
Gagarinova 2311
955 01 Topoľčany
robertspanik@gmail.com